

Ağa İsmayıl Zəbih və Gəncə

Ruziyə Quliyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Təranə Verdiyeva

AMEA Gəncə bölməsi. Azərbaycan.

E-mail: tarana.verdiyeva.83@mail.ru

Annotasiya. Məqalədə XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri Ağa İsmayıl Zəbihin həyat və yaradıcılığından bəhs edilir. Şairin ədəbi irsindən danışarkən müəllif Azərbaycan alimi və tənqidçisi F.Köçərlinin dediklərinə istinad edir. Tədqiqatdan aydın olur ki, Ağa İsmayıl Zəbih türk və fars dillərini mükəmməl bilirmiş. Məqalədə şairin mənəvi qayğılarını əks etdirən müxəmməslər verilir.

Ağa İsmayıl Zəbihin məqalədə tədqiq olunan daha bir şeiri Gəncəyə həsr olunmuşdur. Bu poema XIX əsr Gəncəsinin tədqiqi üçün qiymətli mənbədir. Müxəmməsdə şəhərdəki aşpazlar, tacirlər təriflənir. Bundan əlavə, məkrli, ikiüzlü din xadimləri tənqid olunur. Məqalədə bu məqamları əks etdirən şeirdən parçalar nəzərdən keçirilir.

İstər XIX əsr Gəncə ədəbi mühitini, istərsə də ümumən Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini daha dərin-dən öyrənmək məqsədi ilə Gəncə şairlərinin, o cümlədən Ağa İsmayıl Zəbihin yaradıcılığının öyrənilməsi dövrün tələbidir.

Açar sözlər: XIX əsr, Gəncə, ədəbi mühit, Zəbih, müxəmməs, Divani-hikmət

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 10.06.2022; qəbul edilib – 18.06.2022

Agha Ismail Zabih and Ganja

Ruziya Guliyeva

Doctor of Philosophy in Philology

Tarana Verdiyeva

Ganja Branch of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: tarana.verdiyeva.83@mail.ru

Abstract. The article deals with the life and creativity of Agha Ismail Zabih, one of the representatives of Azerbaijani literature of the XIX century. Speaking of the literary heritage of the poet, the author refers to the scientific views of the Azerbaijani scientist and critic F.Kocherli. It is known from the research that Agha Ismail Zabih was perfectly able to speak Turkish and Persian. The article gives a story about the poet's heartbeat.

Another poem by Agha Ismail Zabih involving in the article is related to Ganja. That poem is a valuable source of information about the Ganja of the XIX century. The muhammas praises the delicacies of city chefs and merchants. Along with the false hypocritical clergy poetry fragments in which these ideas have been given, are reflected in the article.

Today's demand is a deeper study of Ganja poets, including Agha Ismail's creativity, in the study of Ganja literary environment of the XIX century and the history of Azerbaijani literature in general.

Keywords: XIX century, Ganja, literary environment, Zabih, muhammas, Divani-hikmet

Article history: received – 10.06.2022; accepted – 18.06.2022

Giriş / Introduction

XIX əsr Gəncə ədəbi-mədəni mühitində özünəməxsus rolu və mövqeyi olan söz ustadlarından biri də Ağa İsmayıl Zəbihdir. Tanınmış Azərbaycan alimi və tənqidçisi F.Köçərli Zəbihi öz əsrinin Mirzə Ələkbər Sabiri adlandırmışdır.

“Zəbih” sözünün mənası ərəbcə qurbanlıq deməkdir. Ağa İsmayılın adı Həzrət İsmayılın adı ilə eyni olduğundan o özünə “Zəbih” təxəllüsü götürmüş və ədəbi aləmdə Ağa İsmayıl Zəbih kimi tanınmışdır.

Ağa İsmayıl Zəbihin anadan olduğu tarix dəqiq məlum olmasa da, onun 1865-ci ildə 70 yaşında ikən vəfat etdiyi məlumdur. Bu tarixlə hesabladığımızda Zəbihin təxminən 1795-ci ildə dünyaya göz açdığını söyləmək mümkündür. Gəncədə doğulub, bu torpaqda boya-başa çatan Ağa İsmayıl Zəbih uzun müddət Təbrizdə yaşamış və ticarətlə məşğul olmuşdur.

Əsas hissə / Main Part

Fars dilini mükəmməl bilən Ağa İsmayıl Zəbihin fars və türk dilində divanı mövcuddur [2, s.150]. Ağa İsmayıl Zəbihin istər Azərbaycan dilində, istərsə də farsca şeirləri forma, məna və məzmun gözəlliyi ilə seçilir. Onun Mirzə Sadiq Faniyə yazdığı farsca şeirində həmin dili mükəmməl bildiyi aydın görünür:

*Barilaha, kəs məbədə dər cəhan başəd əlil,
Hər ke, şod piro əlil, an gəh şəbəd xaro zəlil.
Ab çon besyar manəd dər qədəh, gərdəd kəsif,
Mərd çox besyan xəsbəd laçərəm gərdəd kəsil.
Notkegirira məkon dər şere-mən dər qafiye,
Əz qəvafiye-to inca nist coz ləfze-əmil. [1, s.523-524]*

Tərcüməsi:

*İlahi, məbədə dünyada bir kəs əlil olsun,
Hər kəs ki, qoca və əlil oldu, onda xar və zəlil olur.
Su qədəhdə çox qalarsa, bulanar,
Kişi çox yatarsa, əlbəttə əzgin olar.
Mənim şerimdə qafiyədə irad axtarma,
Burada sənin qafiyəndən “əmil”sözündən başqa heç nə yoxdu. [1, s.595]*

Ağa İsmayıl Zəbih öz ana dilində də gözəl şeirlər yazmışdır. Könül dünyasına tapınan şair “İstər” rədifli müxəmməsində qəlbin keçirdiyi müxtəlif halları ustalılıqla qələmə alır, haqq yolunu tapmaq üçün könül gah pərvazlanıb göylərdə qanad açır, gah Mənsur tək dara çəkilərək torpaqda aram olur, gah da Keyxosrov və Cəmşid kimi Kəyan taxtı istəyir:

*Gəhi-xaki məzəllətdə tutar Mənsur tək aram,
Gəhi-Keyxosrovü Cəmşid tək taxtı-Kəyan istər. [1, s.526]*

Həqqi tapmaq yolları o qədər çoxdur ki, saymaqla bitməz. Könül həqqin məqamını tapmaq üçün dondan-dona düşür. Gah atəşpərəst, gah qibtı, gah müsəlman olur. Gah bərzəx, gah duzəx, gah huri-cinan arzulayır:

*Gəhi azərpərəstü, gah qibtı, gah müsəlman,
Gəhi bərzəx, gəhi duzəx, gəhi huri-cinan istər. [1, s.526]*

Dinlərə münasibətdə Nizami ənənələrinin davamını gördüyümüz bu müxəmməs “Sirlər xəzinəsi”ndəki kəlamı xatırladır:

*Ey müəşəlman, öyünmə, atəşpərəst deyilsən,
Bir günəşin eşqilə zərrəcə məst deyilsən. [5, s.115]*

Həqqə gedən yol tək cə dinlərdənmi keçir? Yoxsa gözəlliklərin məskən saldığı bütün məkanlardan? Könül cahanı aramaqda davam edir, Bəhlul Divanəni, Molla Nəsrəddini, “Büzərcmehru” Şövkəti Nuşirəvanı axtarır:

*Gəhi Bəhluli-divanə, gəhi Mollayi-Nəsrəddin,
Gəhi Büzərcmehrü Şövkəti-Nuşirəvan istər. [1, s.526]*

Zəbih dünyanı, onun gözəlliklərini sevir. Zahidin tərki-dünyalığını riyakarlıq sayaraq Xərabət əhlini ondan üstün tutur. Çünki həqqin yolu ilahi eşqdən başlanır. Eşqin yolunu bilənlər eşq əhli olanlardır. Zahidin eşqi zahiri, Xərabət əhlinin eşqi isə batinidir, həqiqətdir:

*Xərabət əhlinin eşqini bilməz zahidü müfti,
Ona eşqin yolunu göstərməyə piri-muğan istər. [1, s.527]*

Həqqin yolunu bilən məcaz əhlidir. Məcaz əhlinə isə mürşid gərək deyil. Dünyanı fəth edən İskəndər belə bu yolda dəlil-sübut axtarır. Amma eşq əhlinin kimsəyə ehtiyacı yoxdur:

*Məcaz əhli həqiqət rahini tapmaqda bimürşid,
İskəndərbar olur aciz dəlili karivan istər. [1, s.527]*

Zəbihin müxəmməsini dərinədən təhlil edən Firidun bəy Köçərli yazır: “Mərhum Zəbihin bu kəlamı mövzun və pürməzmun kəlamlardan biridir. Burada şair müasiri Nəbati kimi, Şəms Təbrizi əleyhirməyə təqlid və təbəiyyət izhar edərək könlünün müxtəlif hallarını və onda vaxt bəvaxt vüqə gələnlər arzu və təmənnalarını şərh qılır” [1, s.527].

Müxəmməsin sonunda Ağə İsmayıl Zəbih yaşadığı şəhərdən gileylənir, könlünün “qübari-qəm” tutduğunu bildirir:

*Bu şəhərin qilü-qalından qübari-qəm tutub könlüm,
Uçub könlüm quşu hər ləhzə Azərbaycan istər. [1, s.527]*

Məlum olduğu kimi, şair ticarətlə məşğul olmuş, ömrünün bir qismini Gəncədə, bir qismini isə Təbrizdə keçirmişdir. Şeirinin məzmunundan da görünür ki, Zəbih “qilü-qallı” bir şəhərdən qaçıb Azərbaycanda könlü rahatlığı tapmaq istəyir. Azərbaycan dedikdə Təbrizimi, Gəncənimi nəzərdə tuturdu? “... Əgərçi şair bir növ Gəncəni başdan tərif və tovsif qılır, vəli onun əhalisinin eyb və qüsuruna dəxi pərdə çəkmir, onları da nazik işarələr ilə göstərir və bunda masəva əsl Azərbaycan ki, Zəbihin könlü quşu uçub onun tərəfinə meyil edir, qədim əsrdən İran dövlətinə tabe vəsi bir vilayətdir ki, onun mərkəzi Təbriz şəhəridir” [1, s.528]. Daha sonra isə F.Köçərli şəhərin Gəncə, yaxud Təbriz olduğu haqda qəti fikir söyləməyə tələsmir: “Bu vətəni-məlüfu “Gəncədirmi, Təbrizdirmi, Allah bilir” [1, s.528].

Bu müxəmməsin yazıldığı dövrdə Azərbaycan artıq iki yerə parçalanmış, İran və Rusiyanın tərkibinə qatılaraq dövlət müstəqilliyini itirmişdi. Nəzərə alsaq ki, Cənubi Azərbaycan artıq İran adlanırdı, o zaman Zəbihin şikayətləndiyi şəhər Gəncə yox, Təbriz də ola bilərdi. Azərbaycan şəhərlərinin haqqındakı tədqiqatına Ağə İsmayıl Zəbihin də adını salan akademik Rafael Hüseynov da şairin sözügedən “İstər” rədifli müxəmməsinin məhz Təbrizdə yazıldığını qeyd etmişdir.

Təhlilə cəlb etdiyimiz müxəmməs Ağa İsmayıl Zəbihin yüksək sənətkarlığa malik ustad bir şair olduğundan soraq verir.

Şair bəzən yaşadığı həyatdan usanır, təngə gəlir, könül quşu dünya məngənəsində sıxılaraq əzab çəkir, könlünü qəm qubarı bürüyür, daha nə gülüstan seyrinə çıxmaq, nə bağı, nə bostanı seyr etmək niyyətindədir. Nə bərbətin, nə də rudun xoş avazı könlünü açır. Nə lalə, nə nəsrin, nə də reyhan istəyir. Bəs görəsən bütün bunların səbəbi nədir? Məhsəti Gəncəvi, Nizami Gəncəvi kimi böyük sələflərin keçdiyi ağır, iztirablı həyat yolu Zəbihin həyatında təkrarlanır. O da yorğundur. O da qəmli, üzüntülü həyat yaşamaqda davam edir. Könül quşu isə çırpınaraq məskən saldığı dar qəfəsdən qurtulmaq istəyir. Daha dünya gözəllikləri belə şairin gözündə dəyərini itirməkdədir:

*Bilmirəm bais nədir, qəlbim də seyran istəmən,
Könlümü tutmuş qübari-qəm, gülüstan istəmən,
Seyri-gülgəştü səfayi-bağü bostan istəmən,
Bərbəti rudü sürudi-ləhni xoşxan istəmən,
Mərgzari-laləvü nəsrini reyhan istəmən. [1, s.524]*

Müxəmməsin sonrakı bəndlərində şair könlünün nə üçün təlatümə gəldiyini, nə üçün dünyanı tərək etmək, ondan uzaqlaşmaq istəyini açıqlayır. Sən demə, zahirən yaxşı görünən şəxslərin bir çoxu əslində yaxşılıq pərdəsinə bürünmüş riyakardır. Məkr ilə dolu olan bu insanların andı da, eşqi də yalandır:

*Bəzi əşxasi görürsən qəddi manəndi-ələm,
Zənn edirsən bu vəfa rahındadır sabitqədəm,
Yaxşıraqdır belə əşxasin vücudundan ədəm,
Hiyləvü məkr ilə daim dildə sövgəndü-qəsəm,
Hər qəsəm ki yad edər, guya ki, üsyan istəmən. [1, s.524]*

Söz sahiblərinin zaman-zaman şikayətləndiyi zəmanə əhli Zəbih qələmində qınaq hədəfinə çevrilir.

Qəm dağının zirvəsində qərar tutan ölməz Füzuli də öz dövründən beləcə şikayətlənirdi:

*Vəfa hər kimsədən kim istədim, ondan cəfa gördüm,
Kimi kim, bivəfa dünyada gördüm, bivəfa gördüm.
Əgər gu damənin tutdum, rəvan döndəndi üz məndən,
Əgər güzgüdənd umdum sidq, əksi-müddəə gördüm. [4, s.125]*

Dünya özü bivəfadırsa, o zaman dünyadan olanlar necə vəfalı olsun? Su öz axarı ilə axırsa, onu öz yolundan döndərmək mümkünmü? Bəs güzgü? Güzgü də sadıq deyil. O da hər şeyi əksinə göstərir.

Zəbih dünyanın təzadları önündə heyrətlənir. Müsəlman adı daşıyanların neçəsi şeytana xidmət edir. İş o yerə çatır ki, Şeytan öz övladlarına tapşırır: Bu şəhərə getməyin. Bu şəhərin şeytana ehtiyacı yoxdur:

*Neçə kəslər var, müsəlmanlar deyirlər adına,
Şeytanət fikrindən özgə şey düşmür yadına.
Çox kəsin baidir onlar fitnəvü əfsadına,
Görcə iblis onları söylər tamam övladına:
Getməyin bu şəhrə kim, bu şəhr şeytan istəmən. [1, s.524]*

Ağa İsmayıl Zəbihin ən dəyərli əsərlərindən biri də onun Gəncə şəhərinin əsnafına həsr etdiyi müxəmməs-müstəzaddır. 29 bənddən ibarət olan bu şeirdə Gəncədə fəaliyyət göstərən 85 sənət-

peşə sahibinin adı çəkilir. Şair bir tərəfdən Gəncəni tərif edir, onun sənət-peşə adamlarını bir-bir sadalayır və şəhərin təsərrüfat həyatını göz önünə gətirir, o biri tərəfdən bu şəhərin eyiblərini ey-hamlarla, gizli işarələrlə göstərməkdən çəkinmir.

Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Ağa İsmayıl Zəbihin bu müxəmməsi XIX əsr Gəncəsinin həm maddi, həm də mənəvi mühiti haqqında dolğun təsəvvür yaratmaq baxımından bənzərsiz bir poetik nümunədir. Əvvəlcə Gəncə məscidinin təsvirindən başlayan şair məscidi cənnət bağçasına bənzədərək onun banisinə rəhmət oxuyur:

*Əvvəl söylərəm məscidi çün rövzeyi-cənnət,
Çox var bu şəbahət.
Olmaz bu cahanda belə məbədgahi-millət,
Mehrabı-ibadət.
Yox eyb ilə bir nəqşi onun həqqi-həqiqət,
Banisinə rəhmət.
Memarı onun tərhini çəkmiş nə qiyamət,
Çox rənc ilə rəhmət.
Gəlməz bu cahan içrə dəxi bir belə memar,
Bu elmə səzavar. [1, s.528-529]*

Ağa İsmayıl Zəbih qüdrətli söz ustasıdır. Söyləyəcəyi əsl mətləbi bir növ pərdə arxasında gizlədərək zahirən ürəkəcan, xoş sözlər söyləyir. Gəncə mollalarını alim adlandırır, tərif edir, lakin sonda onların samavar haqqında danışdıqlarına işarə edərək acı gülüşlərlə əsl həqiqəti açıqlayır. “Bu kəlamda səbat, ciddiyyət və təmkinlik ilə istehza və kinayə, ağlamaq ilə gülmək, şadlıq ilə qəm bir-birinə qarışıbdır. Burada bilmək olmur ki, şair doğrudanmı Gəncənin ruhanilərini və şair sənət əhllərini tərif və mədh eləyir? [1, s.530]

Bu müxəmməsin əvvəlki misralarında gördüyümüz tərifli sözlər son misrada kinayəyə çevrilir. Akademik Rafael Hüseynov da özünün “Ağa İsmayıl Zəbihin Gəncə şəhrəngizi” adlı məqaləsində haqlı olaraq qeyd edir: “Misralar dəyişdikcə, Zəbihin müşahidə dəqiqliyi daha bariz şəkildə ortaya çıxır” [3, s.74]. Sən demə, alim adlandırılan Gəncə mollaları əslində səhərdən axşama kimi boş-boş söhbətlərlə gün keçirirlər:

*Mollaların hər biri əllamədir əlhəq,
Elm onlara müştəq,
Qazisi qəzavətə Şüreyh idi müvəssəq,
Fitvaları bərhəq,
Qanuni-şəriət tapıb onlar ilə rövənəq,
Sən söylə ki, səddəq,
Sübh olduğu tək əsrə kimi dərs de mütləq,
Təhsildir əlhəq,
İlkindədən axşama kimi bəhsi-səməvar,
Bir elmdə düşvar. [1, s.530]*

Gəncə ruhanilərini və sənətkarlarını vəsf eyləyən, onlar haqqında xoş sözlər söyləyən Zəbih lap sonda onların “ribaxar”, yəni sələmçi olduğunu diqqət mərkəzinə gətirməklə güclü bir kinayə yaratmış olur. “Şairin sözüne inanmaq olardı, əgər samavar məsələsi araya gəlməsəydi. Hacıların vəsfinə dəxi hamı inanardı, əgər “ribaxarlıq” sözü açılmasaydı [1, s.531].

*Düşdü güzərim hücreyi-axunda çü yeksər,
Gördüm necə kəslər.
Dövründə oturmuş həm əşxasi-müvəqqər,
Xoşqaməti-mənzər.*

*Təşbih elədim hər biri bir Buzərü Qənbər,
Səlmana bərabər.
Guya dirilib tazədən Əmmar ilə Yasər,
Əshabi-peyğəmbər.
Ricət olub aya ki, gəlib heydəri-kərrar,
Bu cabiri-ənsar.*

*Vəsf eylərəm əsnafları cümlə bu minval,
Məcmui-xoşəhval.
Azdır buları mədh edə bir kimsə məhüsal
Yüz şairi-nəqqal.
Tacirlərin eyib edənin nitqi olur lal,
Mərdud olu filhab.
Bu şəhərdə kiçik yüz iyirmi iki baqqal,
Bir danədi qəssal,
Sahiblərinə söyləsə hər kimsə ribaxar,
Müşrik olu murdar. [1, s.529]*

Heç şübhəsiz ki, axundun hücrəsini, orada oturmuş “möhtərəm” kəsləri peyğəmbərin əsha-bəsinə bənzətməklə şair güclü bir sarkazm yaratmaq niyyətində olmuşdur. Daha sonra şəhər sənət-karlarını, tacirlərini vəsf edir və söyləyir ki, əsnafları mədh etmək üçün “yüz şairi-nəqqal” (nağıl söyləyən şair) gərəkdir. Hər kəs tacirlərin eyibini söyləsə, onun dili lal olar.

Müxəmməsdə baqqallarla, qəssalların (ölüyuyanların) müqayisəsi də maraq doğurur. Yüz iyirmi iki baqqalı olan şəhərin cəmi bir qəssalı var. Hələ bu şəhərdə sələmlə pul verənlər var ki, hər kəs onların eyibini üzünə desə, onu lənətləyər, müşrik sayarlar.

Təzadlarla dolu şəhərin “gözəllikləri” bununla bitmir. Bu şəhərdə hələ dabbaxlar, səbbaxlar, sallaxlar, əllaflar da var. Dabbaxlar gön aşılamaqdadır, sarımsaq iyi hər yanı bürüyüb. Səbbaxlar (boyaqçılar) hamısı boyaq küpünə girib, sanki yağ yeyirlər. Sallax (heyvan kəsib soyan) giriş dü-zəldənlə ortaq olub, qazancları da yalnız bağırsaqdır. Əllaf, (ot, ələf, taxıl satan) ağappaq ağarıb, sanki Qarabağ yunudur:

*Vəh, vəh, nə müəttər görünür firqeyi dəbbağ,
Gün buyi – sarımsağ.
Rövğən küpünə daxib olub cümleyi-səbbağ,
Guya ki, yeyib yağ.
Səllaxü girişçi ikisi oldular ortaq,
Sərmayə bağırsağ.
Rüsxarını əllafların gör nə olub ağ,
Çün pəşmi – Qarabağ. [1, s.529]*

Ağa İsmayıl Zəbihin bu müxəmməsi XIX əsr Gəncə haqqında dolğun və müfəssəl məlumat verən ən gözəl etnoqrafik mənbələrdən sayıla bilər. Bu şəhərin aşpazları o qədər ləziz yeməklər bi-şirir ki, onun sirrini kimsə bilmir. Bir yanda pitipəz, bir yanda paçəpəz, bir yanda ustadi həlimpəz ... Amma kababçı bunların hamısından üstündür. Halvaçılar isə quyruqla bəhməzdən elə ləzzətli halva hazırlayırlar ki, bunu da hər kəs yeyə bilmir. Təkcə sabunçunun alveri yaxşı getmir. Ona gö-rə də öz halma ağlamaqdadır:

*Təbbaxları gör nə edər təbxi – müləzzəz,
Çoxlar onu bilməz.
Pitipəz ilə paçəpəz, ustadi-həlimpəz,
Dükkanları məbrəz.*

*Kababçı əgərçi buların payinə gəlməz,
Bunları bəyənməz.
Halvaçıların mayəsidir quyruğu bəkməz,
Hər kim yeyə bilməz.
Biçarə sabunçu qalib avarəvü-bikar,
Öz halına ağlar. [1, s.530]*

Şəhərin təsərrüfat həyatını məharətlə təsvir edən şair daha sonra mənəvi mühitin təsvirinə qayıdır. Gəncəni Güllüstani-İrəmə bənzədərək orada yaşayanların gözəlliyindən söz açır. Təəssüflə qeyd edir ki, bu gözəl məkanda sevimli, sadıq dostlar azdır. Elə azdır ki, sanki yox dərəcəsinədir. Şəhər əhalisinin bir qismi tat, cühud, əcəmdir ki, onların da “sərrişəsi kəmdir”. Amma dərd bununla da bitmir. Kimsə xəstə, bimar olarsa, onun işi yalnız Allaha qalar:

*Bu səhfəni gör kim, Güllüstani-İrəmdir,
Məxluqu sənəmdir.
Əfsus ki, bu şəhrin əhibbaları kəmdir,
Guya ki, ədəmdir.
Bəzi, görünür, tatü cühud ilə əcəmdir,
Sərrişəsi kəmdir.
Dərd olsa əgər bircə bu dünyada, nə qəmdir?
Nə cövrü ələmdir?
Yarəbb, eləmə dəhrdə bir kimsəni bimar,
Ya qadirü-qəffar! [1, s.530]*

Müxəmməsin sonuna yaxın Zəbih öz fikirlərini açıq-aydın söyləyir, o taydan axışıb gələn yalançı dindarların iç üzünü açır, məhərrəm ayında mərsiyə deyən mərsiyəxanları minbərə doluşan kirpilərə və ilanlara bənzədir. Göstərir ki, yarım ağdan əmmamə düzəldib başına qoyan bu firıl-dağçılardan əsl niyyəti matəm saxlamaq deyil, pul qazanmaqdır.

*Zakir ilə vaiz o taydan gəlir hər dəm,
Zakirliyə möhkəm.
Arşın yarım ağ ilə olub cümlə müəmməm,
Ol ömürləri kəm.
Sirab edə bilməz buları cud ilə hatəm,
Dinar ilə dirhəm
Eyvah, yaxın oldu yenə mahi-məhərrəm,
Tutmaqlığa matəm.
Məmlüvv edəcəkdir mənbəri kirpilə ilanlar,
Bu mərsiyəxanlar. [1, s.530]*

Nəticə / Conclusion

Zəbihin “Gəncə əsnafı” müxəmməsi Məhsətidən sonra bu şəhərin sənət və peşə sahiblərinə həsr edilmiş ən maraqlı şəhrəngizdir və janrın ilk nümunəsidir ki, müxəmməs-müstəzad şəklində qələmə alınmışdır [4, s.73]. Bu iki şair arasında fərq isə ondan ibarətdir ki, romantik təbiətə malik zərif qadın qəlbinin əhval-ruhiyyəsini şeirə əks etdirən Məhsəti sənətkarların müsbət cəhətlərini göstərir, onlara dərin hörmətini izhar edirdisə, Ağa İsmayıl Zəbih Gəncə əsnafının hiyləgər əməllərindən söhbət açırdı. “Zəbihin sirayətə baxışları yaşadığı şəhərin, gen mənada müasiri olduğu cəmiyyətin dərin qatlarına işləyir, rəng-rəng yalanları, hiylələri, firıl-dağları tapır və bu nöqsanlar bir şairin ürək yangısına qovuşub şeirə axır” [4, s.73].

Ağa İsmayıl Zəbih Mirzə Şəfi Vazehin təşkil etdiyi “Divani-hikmət” ədəbi məclisinin iştirakçılarında biri olmuş, ömrünün son illərini Təbriz şəhərində yaşamış və orada da dünyasını dəyişmişdir.

XIX əsr Gəncə ədəbi mühitinin və bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin öyrənilməsində Gəncə şairlərinin, o cümlədən Ağa İsmayıl Zəbih yaradıcılığının daha dərinlən araşdırılması günümüzün tələbidir.

Ədəbiyyat / References

1. Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı, I cild. Bakı: Elm, 1978.
2. Məhəmmədəli Tərbiyət, Danişməndani-Azərbaycan. Bakı: Azərneşr, 1987.
3. Məruzələr dokladı. Tom XXXVIII, cild № 2. Bakı: Elm, 1982.
4. M.Füzuli. Əsərləri, II cild. Bakı, 1958.
5. Nizami Gəncəvi. Sirlər xəzinəsi (tərcümə edənlər: S. Rüstəm, A.Sarovlu). Bakı, 1981.
6. Rafael Hüseynov “Məhsəti – necə varsa”. Bakı, 1989.
7. Poetik məclislər. Toplayanı və tərtib edəni N.Qarayev. Bakı, 1987.

Ага Исмаил Забих и Гянджа

Рузия Гулиева

Доктор философии по филологии

Тарана Вердиева

Гянджинское Отделение НАНА. Азербайджан.

E-mail: tarana.verdiyeva.83@mail.ru

Резюме. В статье повествуется о жизни и деятельности одного из видных представителей азербайджанской литературы XIX века Ага Исмаил Забихе. Говоря о литературном наследии поэта, автор обращается к высказываниям Ф.Кочарли, азербайджанского ученого и критика. Из исследования следует, что Ага Исмаил Забих в совершенстве владел турецким и персидским языками. В статье приводится мухаммас, отражающий душевные тревожения поэта. Другое стихотворение Ага Исмаил Забиха, исследуемое в статье, посвящено Гяндже. Данное стихотворение является ценным источником о Гяндже XIX века. В мухаммase восхваляются купцы, повара, кулинария города. Помимо этого, критикуются лживые, двуличные священнослужители. Отражающие эти моменты отрывки из стихотворения рассматриваются в статье.

Требованием времени является изучение творчества гянджинских поэтов, в том числе и Ага Исмаил Забиха, с целью более глубокого изучения как литературной среды Гянджи XIX века, так и истории азербайджанской литературы в целом.

Ключевые слова: XIX век, Гянджа, литературная среда, Забих, мухаммас, "Дивани-Хикмет"